

104303

Stenposten Tirsdag 18. februar 1975 S. 5

ALEXANDER LANGE
Redaktør — Sakfører
Telef. 46 71 43
Ullevølsvn. 102A — Oslo 4

Danmarks konge feil informert i 1914.

Trodde at danske miner mot den britiske flåte ikke var armert

I løpet av de siste tiår er det kommet ut tre bøker, som kaster nytt lys over forholdet mellom de skandinaviske land og de krigførende land i vest under første verdenskrig, særlig Storbritannia. Nordmannen Olav Riste så Norge som «The Neutral Ally», svensken Steven Koblik så Sverige som «The Neutral Victor». Nu foreligger også en tredje bok, av den danske professor Tage Kaarsted ved Odense Universitetet.

Men admiralitetet i London visste bedre

Av dr. T. K. Derry

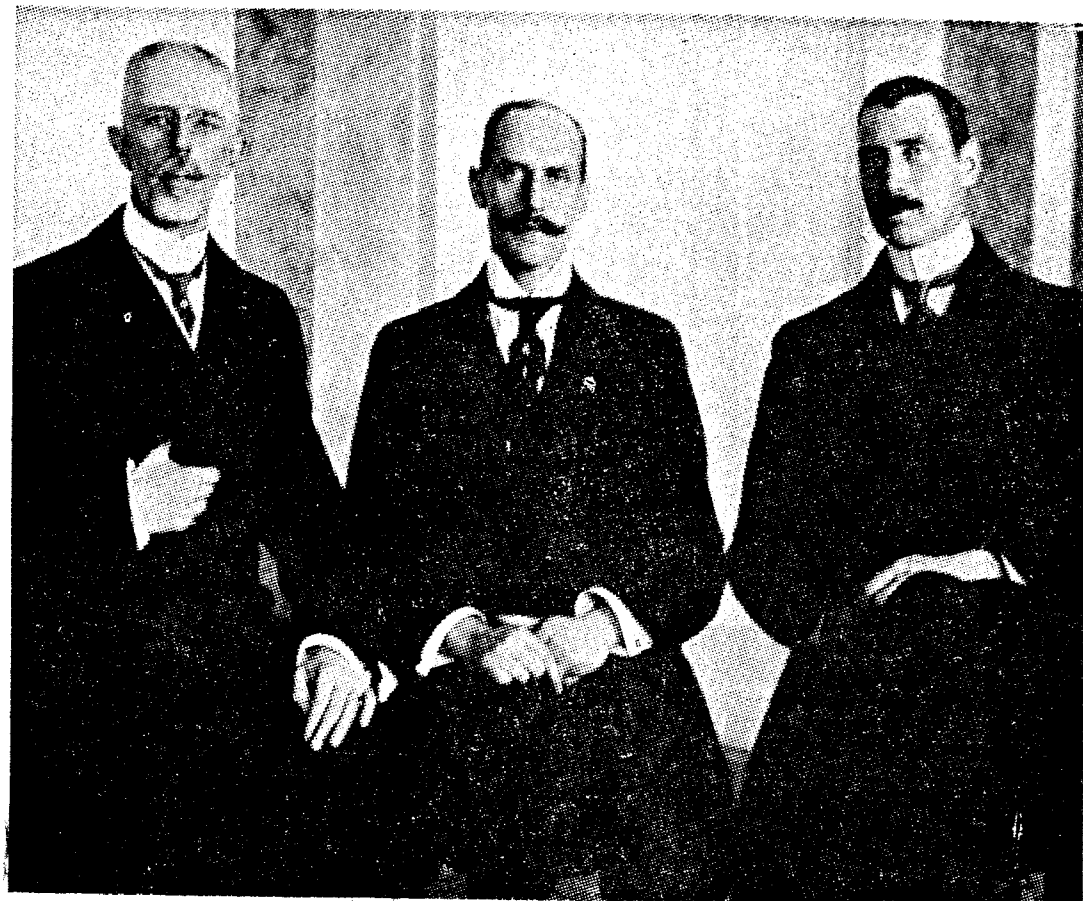
I visse henseender er «Storbritannia og Danmark 1914—20» den mest interessante av de tre for den almindelige leser, blant annet fordi forfatteren foretrekker den analytiske metode fremfor den kronologiske behandling. Det gir den fordel, at han kan begrense sin fremstilling av handelsblokaden til ett kapittel og dermed unngår å synke ned i masser av statistiske detaljer.

Mengden av materiale er skremmende. Kaarsted har pløyet gjennom ca. 250 store aktbind av Foreign Offices depesjer, rapporter og korrespondanse, og har også foretatt endel undersøkelser i det britiske admiralitetets arkiver. Men det gjenstår ikke mindre enn 739 bind, hvor det britiske utenriksdepartementet behandler spørsmål i forbindel-

med blokaden og Storbritannias handelsforbindelser i sin almindelighet med de skandinaviske land. Disse vil formodentlig senere bli sett nærmere på av en skandinavisk forsker, som føler seg kallet til å prøve nøyaktigheten i A. C. Belles massive «Blockade of the Central Empires», som ble samlet sammen for offisielle formål i 1937 og friggitt for almindelig bruk i 1961.

Krav om miner i Storebælt

Kaarsted kaster nytt lys over en av Bells mange vidtrekkende kommentarer, hvor det heter at den britiske minister i København «hadde den fordel at den danske kongefami» var ekstra vennlig. Det er vel kjent at den 5. august

Det skandinaviske kongemøte høsten 1917, da Gustaf V, Haakon VII og Christian X kom sammen i Kristiania, vakte stor interesse på britisk hold, fremgår det av detbritiske utenriksdepartementets dokumenter om forholdet til Danmark. Storbritannias minister i den norske hovedstad fremkastet fire eller fem forskjellige teorier om stedet, men de alle forkastet i London.

1914 spilte kong Christian en stor rolle med sitt forsøk på å overtale sin regjering til å gå med på det tyske krav om å minelegge Storbælt, fordi han mente følgen av et avslag ville bli en eller annen alvorlig tysk krenkelse av Danmarks nøytralitet. Det er også kjent av kong Christian påtok seg å sende en personlig forklaring på hvorfor dette var nødvendig til den britiske konge. Noe som er mindre kjent, er at kong Christian trodde det var inngått en privat avtale mellom prins Valdemar og den danske admiral Kofoed-Hansen om ikke å armere minene, en unnlattelse som ble holdt skjult for hans egen regjering og naturligvis også for tyskerne. Denne informasjon ble mottatt i London neste morgen, og kong George takket pent for de vennskapstegn.

Episoden hadde to høyst forskjellige efterspill. Da den første av minene som var utlagt i Storbælt gikk av av seg selv bare en måned senere, forsto kong Christian til sin store overraskelse at effekten var armert. Det besto faktisk av nesten 500 såkalte kvikksølv-kontaktminer. Men det britiske admiralitetet var bedre informert enn den danske kongen og hadde helt fra begynnelsen ansett minene som fullt funksjonsdyktige. Den annen følge av mine-episoden var at dette første goodwill-tegn fra kong Christians side åpnet en regulær informasjonskanal til det britiske utenriksdepartement, den første av alle dem som nevnes i Kaarsteds kapitel: «Britisk etterretningsvirksomhet». I oktober 1914 avslo admiral Kofoed-Hansen

ytterligere besøk fra sin konges fetter, prins Georg av Hellas, fordi han mistenkte ham for å sende informasjon til London. Men kongens nære venn, H. N. Andersen, grunnleggeren av Østasiatisk Kompagni, var utrettelig med sine informasjoner.

En tysk innsjø

Efterretninger fra Danmark hadde imidlertid lite praktisk betydning for den britiske regjering, siden admiral Fishers planer om å trengre inn i Østersjøen aldri ble iverksatt. I 1917–18 var Østersjøen i virkeligheten en tysk innsjø, og dr. Koblik skriver meget interessant om forsøket på å lage en tysk Monroe-doktrine for dette området. Det var dengang kong Gustaf V forsøkte å presse sine ministre til en okkupasjon av Alands-øyene på betingelser som kunne ha ført til en direkte annekasjon under tyske auspiser.

Atlantehavet var på den annen side under hele krigen en britisk eller anglo-amerikansk innsjø, selv om det var alvorlig hjemsoekt av tyske u-båter, noe som øket Foreign Offices direkte interesse for Færøyene og Island.

I 1914 greide Foreign Office med hell å motsette seg admiralitetets ønske om å okkupere Færøyene som en forebyggende aksjon. Isteden nøyet man seg med å gjøre forestillinger i København i forbindelse med risikoen for en tysk aksjon mot øyene. Resultatet var at det ble sendt opp et «stationsskip», som dog etter det vi vet idag ikke hindret tyskerne fra to år senere å planlegge en okkupasjon. Og var denne blitt igangsatt, ville den i betraktelig grad ha øket ubåtkrigens terror mot den nøytrale skipsfart. Scavenius' bidrag til Færøyenes gjenordning — et bidrag som ikke later til å være nevnt i Sjøqvists to-binds biografi om den daværende danske utenriksminister — var en kritikk over at Færøyene henvendte seg direkte til britene om hjelp, da manglene var mest akutte. (Ministermøde 26. mars 1917).

Okkupasjon av Færøyene?

Hva Island angår, hadde britene sin konsul i Reykjavik, som sendte sine rapporter både direkte til Foreign Office og til sin nominelle sjef, den britiske minister i København. Da øyas utenrikshandel var helt under britisk kontroll, fulgte det nesten automatisk av dette at islendingene hadde direkte forbindelse med Storbritannia, og at denne forbindelse styrket selvstendighetsbevegelsen. Sommeren 1918 passet britene nøye på ikke på noen måte å blande seg i de forhandlinger som førte til en mindre intim personunion med Danmark. Da trodde britene — med en tilfredshet som var helt ubegrunnet — at i den nye situasjon ville enhver islandsk regjering «på alle måter bøye seg for de britiske myndigheters».

Til tross for den uunngåelige oppløsning av Danmarks forbindelse med Island, kunne man godt kalle en bok om Danmark i første verdenskrig for «The Neutral Beneficiary». Det var nemlig en krig, som av rent geografiske grunner rammet danskene økonomisk mindre enn de fleste andre nøytrale land, og som uten sverdslag ga tilbake danskene land som — også av geografiske grunner — syntes tapt for alltid. Kaarsted henviser helt riktig til den skarpe kritikk av den lønnsomme handelsforbindelse mellom Danmark og Tyskland som den britiske marine-attaché i Skandinavia, MWW Consett kom med senere i sin bok, et syn som visstnok hadde en god del støtte i krigens England. Det er desto hyggeligere å se at denne kritiske holdning aldri førte britenes Slesvig-politikk vekk fra den linje som den danske regjering fant å være til største fordel for Danmark, nemlig ikke å ta imot noe område, hvor befolkningen ikke var klart og tydelig dansksinnet. Alle detaljene i sone-avstemningen i 1920 er nå død historie. Det får være tilstrekkelig å minne om at den britiske minister, som hadde forsetet under avstemningen, hverken ga etter for Eider-danskenes overdrevne krav eller for intrigene fra sin franske kollega, som øyensynlig trodde at Frankrike ville vinne på at Danmarks forhold til Tyskland ble permanent påvirket av en urettferdig ordning.

Det britiske utenriksdepartements dokumenter om Danmark kaster også lys over den holdning man inntok til et tema som ikke på noen måte er død historie, nemlig nordisk samarbeide. De skandinaviske kongenes og ministrenes møte i Kristiania november 1917 vakte stor oppmerksomhet i en tid, da de kronede hodenes bevegelser ofte hadde betydning. Den britiske minister på stedet (Sir Mansfeldt Findlay) kom med fire eller fem alternative hypoteser om hva de forhandlet om, som alle sammen ble kassert av Foreign Office som «ville». Både den gang og ved våpenstillstanden et år senere, var han redd for at en hvilken som helst form for skandinavisk union ville trekke Norge vekk fra dets nære forhold til Storbritannia. Ved en senere anledning så det ut til at den britiske minister i Stockholm var enig med Findlay, da han satte frem et forslag om at Storbritannia som et alternativ skulle gå inn for en union av de stater som grenset til Østersjøen.

Men det var nok de britiske representanter i København som var særlig opptatt av emnet. I mars 1918 sendte militærattachéen inn en 65-siders rapport, som gikk inn for at dannelsen av en økonomisk føderasjon for Skandinavia i en eller annen form burde få britisk støtte og at den — hvis mulig — også skulle omfatte Finland. Et par måneder senere, antydet en annen rapport fra København at de skandinaviske mi-

nistrenes drøftelser om en felles tilnærming til Nasjonenes Forbund i virkeligheten også gjaldt planer om en vidtrekkende nordisk allianse.

I august 1918 fikk det britiske utenriksdepartement overrakt et promemoria fra sitt Political Intelligence Department (PID). Der kom man til den slutning at det skandinaviske samarbeide var et fenomen, som vokste hurtig i betydning under krigens press. Men i fremtid ville bestrebelsene til dem som trodde at de nordiske folkene ville ha fordel av å arbeide intimt sammen, alltid bli bremsset eller rett og si ett strande på psykologiske vanskeligheter og tradisjonelle antipatier. Kaarsted kommenterer, kanskje med en viss beklagelse: «Heri skulle PID unektelig få rett».

Tago Kaarsted:
STORBRITANNIEN OG
DANMARK 1914—20
Odense University Press
Steven Koblik:
SWEDEN: THE NEUTRAL
VICTOR
Scandinavian University
Books.